

תאריך עדכון: 10/4/22

שם מחלקה: ביה"ס ללימודי יסוד ביהדות

שם ומספר הקורס: הרמב"ם ומשנתו

הפילוסופיה (03-099-95)

שם הקורס באנגלית: Maimonides and his Philosophy

שם המרצה: ד"ר דרור ארליך

סוג הקורס: מתקשב

שנת לימודים: תשפ"ב   סמסטר: קיץ   היקף שעות: 2 ש"ש
אתר הקורס באינטרנט: אתר ב- Moodle

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):
מטרת הקורס היא להציג תמונה רחבה ומעמיקה של הגותו הדתית של הרמב"ם.

תוצרי למידה:

- להכיר את דמותו של הרמב"ם – תולדות חייו, כתביו ומשנתו ההגותית
- להבין סוגיות מרכזיות בהגות היהודית בימי הביניים שבהן עסק הרמב"ם
- לרכוש ולשכלל כישורי קריאה וניתוח של טקסטים עיוניים
- לפתח סקרנות אינטלקטואלית ויכולת לנהל דיון מעמיק בסוגיות פילוסופיות

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

הקורס עוסק בדמותו ובהגותו של הרמב"ם, ההוגה היהודי החשוב והמשפיע ביותר בימי הביניים ואחת הדמויות הבולטות בתולדות העם היהודי. במהלך הקורס נידונות סוגיות מרכזיות בהגותו הדתית של הרמב"ם, וזאת באמצעות עיון במקורות נבחרים מכתביו.

מהלך השיעורים:

הקורס הוא קורס מתקשב המתנהל ברובו באתר במודל. באתר מופיעה חוברת הלימוד, שבה מרוכז כל חומר הלימוד של הקורס. סגנון הלימוד במרבית פרקי החוברת הוא של עיון מודרך בטקסטים. כל פרק מוקדש לנושא אחד ולטקסט אחד. לפי העניין והצורך מצורפים לטקסט דברי רקע, הסברים, הערות הבהרה ושאלות מנחות לעיון.

כמו כן פועלים באתר שני פורומים:

- (1) פורום "שאלות ותשובות", שמטרתו לאפשר הצגת שאלות הבנה והבהרה הנוגעות לחומר הלימוד ולבחינה וכך לסייע בלמידה יעילה של החוברת.
- (2) פורום "בואו נדבר על זה", שבו יתקיימו דיונים פתוחים בנושאים, מושגים ואירועים הקשורים לחומר הנלמד.
במהלך הסמסטר יתקיים גם מפגש זום (ללא חובת נוכחות).

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:
חוברת הקורס כוללת את הפרקים האלה (ההפניות הביבליוגרפיות המלאות לקיצורים שבטבלה מופיעות בסעיף הביבליוגרפיה):

מס' הפרק	כותרת הפרק	חומרי הקריאה בפרק	הערות
	תוכן העניינים		
	דברי פתיחה		הסבר מבנה החוברת ודרך הלימוד המומלצת
1	מהי פילוסופיה יהודית?	מהי פילוסופיה? מהי פילוסופיה יהודית? האם יש פילוסופיה יהודית? הגדרות המושג בספרות המחקר; מאפיינים של המושג; המסגרת הכרונולוגית	הדיון בפרק מבוסס בחלקו על: ישפה, כרך א, עמ' 7–65.
2	הרמב"ם – תולדות חייו, כתביו העיקריים והערות מבוא כלליות	התחנות העיקריות בחיי הרמב"ם; כתביו העיקריים; שפת הכתיבה; מטרותיו; התוצאות	הדיון בפרק מבוסס על: הלברטל, עמ' 11–84; קרמר.
3	מקורותיו הפילוסופיים של הרמב"ם: האיגרת לשמואל אבן תיבון	<ul style="list-style-type: none"> סקירה על: אריסטו; אלכסנדר מאפרודיסיאס; תמיסטיוס; אבן רשד; אלראזי; יצחק הישראלי; ר' יוסף אבן צדיק; אלפאראבי; אבן באג'ה; אפלטון; אבן סינא; פילוסופים יהודים טקסט: קטע מתוך האיגרת לשמואל אבן תיבון 	הדיון בפרק מבוסס על: פינס. קריאה מומלצת: Davidson 2011; Seeskin, pp. 58–81.
4	איגרת השמד	<ul style="list-style-type: none"> תקציר עיקרי האיגרת: תגובת הרמב"ם למציאות של רדיפה דתית; גילוי 	הדיון בפרק מבוסס בחלקו על: הרטמן, עמ' 31–66.

	<p>מנהיגות דתית ורגישות חברתית מגיל צעיר</p> <ul style="list-style-type: none"> • טקסט: קטע מתוך האיגרת 		
5	<p>ההקדמה לפירוש המשנה: מבוא לתורה שבעל-פה</p> <ul style="list-style-type: none"> • תקציר עיקרי ההקדמה: השתלשלות ההלכה; מעמדו של נביא בפסיקת הלכה; מטרות התלמוד • דוגמה לטקסט מתוך פירוש המשנה עצמו (חגיגה ב, א) • טקסט: קטע מתוך ההקדמה 		
6	<p>ההקדמה לפירוש המשנה: תכלית האדם</p> <ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון • טקסט: קטע מתוך ההקדמה 	קריאה מומלצת: שוורץ תשס"א, עמ' 56-68.	
7	<p>ההקדמה לפרק חלק: רעיון הגמול</p> <ul style="list-style-type: none"> • דיון מקדים: הסבר כללי על ההקדמה לפרק חלק; מבנה הדיון ברעיון הגמול; הסבר לחלק מהסעיפים בטקסט; סיכום קצר לאיגרת תחיית המתים • טקסט: החלק הראשון של ההקדמה 	הדיון בפרק מבוסס בחלקו על: קלנר תשע"ו א, עמ' 107-117.	
8	<p>ההקדמה לפרק חלק: תורת העיקרים</p> <ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון • טקסט: החלק השני של ההקדמה לפרק חלק • נספח א: סיכום קלנר 1991, עמ' 35-45. 	קריאה מומלצת: קלנר 1991, עמ' 18-58; כשר תשע"א; קלנר תשע"ו א, עמ' 30-40; קלנר תשע"ו ב, עמ' 59-71; ארליך.	
9	<p>ההקדמה למסכת אבות: תורת הנפש</p> <ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון: הפתיחה להקדמה • טקסט: ההקדמה למסכת אבות, פרק א 	קריאה מומלצת: קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' א-יח.	
10	<p>ההקדמה למסכת אבות: תורת המוסר</p> <ul style="list-style-type: none"> • טקסט: ההקדמה למסכת אבות, פרקים ב-ו 	קריאה מומלצת: קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' יח-מב; שביד.	

<p>הדיון בפרק מבוסס בחלקו על: הרטמן, עמ' 87–128.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון • סיכום עיקרי האיגרת: גזירות שמד והיחס אל האסלאם; תעמולה של יהודי מומר; הופעת משיח שקר; השפעת האיגרת • טקסט: קטע מתוך האיגרת 	<p>איגרת תימן</p>	<p>11</p>
<p>הדיון בפרק מבוסס על: טברסקי. קריאה מומלצת: הלברטל, עמ' 145–234.</p>	<p>סקירה כללית על הספר משנה תורה: מקורותיו ההלכתיים; מניעי הכתיבה; שפת הכתיבה; מבנה הספר; מאפיינים מרכזיים; נספח: מפתח הספרים וההלכות במשנה תורה</p>	<p>מבוא למשנה תורה</p>	<p>12</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון • טקסט: הלכות יסודי התורה, פרק א 	<p>משנה תורה: הלכות יסודי התורה – יסודות תורת האלוהות</p>	<p>13</p>
<p>קריאה מומלצת: צדיק, עמ' 44–66; קליין-ברסלבי תשע"א, עמ' מב-סא.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון • טקסט: הלכות תשובה, פרק ה 	<p>משנה תורה: הלכות תשובה – בחירה חופשית</p>	<p>14</p>
<p>הדיון ברקע לטקסט מבוסס על: שוורץ תשנ"ז.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • רקע לטקסט הנידון: משיחיות אפוקליפטית ומשיחיות נטורליסטית • טקסט: הלכות מלכים, פרקים יא-יב 	<p>משנה תורה: הלכות מלכים – משיחיות נטורליסטית</p>	<p>15</p>
<p>קריאה מומלצת: הלברטל, עמ' 235–298.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • סקירה כללית על הספר מורה נבוכים: מבנה כללי; מאפיינים (מבוסס על המבואות); תפיסות עיקריות; תגובות • טקסט: קטעים מתוך המבואות למורה נבוכים: פתיחה, צוואה, הקדמה 	<p>מבוא למורה נבוכים</p>	<p>16</p>
<p>קריאה מומלצת: הרוי.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: מהם פרקים לקסיקוגרפיים? מבנה הטקסט והסבר חלקיו 	<p>מורה נבוכים: פרקים לקסיקוגרפיים</p>	<p>17</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרק א 		
קריאה מומלצת: שטרן, פרק 5; Seeskin, pp. 105–133.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט • טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרקים ה, לא, לב 	מורה נבוכים: תורת ההכרה	18
קריאה מומלצת: ישפה, כרך ג, עמ' 209–243; שטרן, פרק 6; Rudavsky, pp. 36–60.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: ביאור מורה נבוכים, חלק א, פרק נ; סקירה כללית על תורת התארים ומושגיה העיקריים • טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרקים נ, ס 	מורה נבוכים: תורת התארים	19
קריאה מומלצת: קליין-ברסלבי תשמ"ח; Davidson 1987, s.v. Moses Maimonides.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: הקשר בין שתי הסוגיות; הסבר על מורה נבוכים, חלק א, פרק עא; הסבר על מורה נבוכים, חלק ב, פרק כה • טקסט: מורה נבוכים, חלק א, פרק עא; חלק ב, פרק כה 	מורה נבוכים: ההוכחות למציאות האל וסוגיית הבריאה	20
קריאה מומלצת: בן-אור.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: תמצית מורה נבוכים, חלק ג, פרק י; ביאור למורה נבוכים, חלק ג, פרק יב • טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים יא-יב 	מורה נבוכים: בעיית הרע	21
קריאה מומלצת: ישפה, כרך ג, עמ' 364–370.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: סיכום חלקים מתוך מורה נבוכים, חלק ג, פרקים יז-יח • טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים יז-יח 	מורה נבוכים: מושג ההשגחה	22
קריאה מומלצת: ישפה, כרך ג, עמ' 328–342.	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: ביאור קצר למורה נבוכים, חלק ג, פרק כח • טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים כז-כח 	מורה נבוכים: תכלית התורה וטעמי המצוות	23

24	מורה נבוכים: תכלית האדם	<ul style="list-style-type: none"> • רקע מקדים לטקסט: רקע למשל הארמון • טקסט: מורה נבוכים, חלק ג, פרקים נא, נד 	קריאה מומלצת: גולדמן, עמ' 60–86; שטרן, פרק 8; Kellner 1990.
25	הגישות הפרשניות העיקריות למשנתו ההגותית של הרמב"ם	נספח ב: סיכום עיקרי מאמרו של רביצקי	קריאה מומלצת: רביצקי 1991; Strauss.

ג. דרישות קדם: אין.

ד. **חובות / דרישות / מטלות:** לימוד החוברת באתר הקורס; השתתפות לפחות ב-2 מהדיונים שייפתחו בפורום "בואו נדבר על זה" באתר; בחינה (אמריקאית).

ה. **מרכיבי הציון הסופי:** ציון הבחינה (100%). תרומה משמעותית לדיונים בפורום "בואו נדבר על זה" תקנה תוספת לציון הבחינה של עד 10 נק' (בתנאי שציון הבחינה עצמו הוא 60 ומעלה).

ו. ביבליוגרפיה

מקורות כתבי הרמב"ם:

1. איגרות הרמב"ם, מהדורת י' שילת, כרך א, ירושלים תשנ"ה.
2. הקדמות הרמב"ם למשנה, מהדורת י' שילת, ירושלים תשנ"ו.
3. מורה נבוכים לרבנו משה בן מימון, מהדורת מ' שורץ, כרכים א-ב, תל-אביב תשס"ג.
4. משנה עם פירוש רבינו משה בן מימון, מהדורת י' קאפח, כרכים א-ג, ירושלים תשכ"ג-תשכ"ח.
5. ספר משנה תורה לרבינו משה בן מימון, ירושלים תשמ"ו.
6. רבי משה בן מימון, שמונה פרקים, מהדורת מ' שורץ, ירושלים תשע"א.

חומר לקריאה מומלצת – קריאת העשרה (רשות):

1. אלקיים, א'; שורץ, ד' (עורכים), הרמב"ם בנבכי הסוד: מחווה למשה חלמיש, רמת-גן תשס"ט.
2. ארליך, ד', הרמב"ם על יסודות האמונה היהודית, תל-אביב 2019.
3. בן-אור, א', 'מודלים להבנת הרע ב"מורה נבוכים"', עיון לד (תשמ"ה), עמ' 3–33.
4. גולדמן, א', מחקרים ועיונים: הגות יהודית בעבר ובהווה (בעריכת ד' סטמן וא' שגיא), ירושלים תש"ס.
5. הלברטל, מ', הרמב"ם: רבי משה בן מימון, ירושלים תשס"ט.
6. הרוי, ז', כיצד להתחיל ללמוד את מורה הנבוכים ח"א פ"א, דעת 21 (תשמ"ח), עמ' 5–23.
7. הרטמן, ד', מנהיגות בעיתות מצוקה: על איגרות הרמב"ם, תל-אביב 1985.

8. חלמיש, מ'; כשר, ח' (עורכים), דעת הרמב"ם: ילקוט מאמרים בחקר משנת הרמב"ם, רמת-גן תשס"ד.
9. טברסקי, י', מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים תשנ"א.
10. ישפה, ר', פילוסופיה יהודית בימי הביניים מרס"ג עד הרמב"ם, א-ג, רעננה תשס"ה-תשס"ז.
11. כשר, ח', על המינים, האפיקורסים והכופרים במשנת הרמב"ם, תל-אביב תשע"א.
12. כשר, ח', 'פירושי הרמב"ם לסיפור נקרת-הצור', דעת 35 (תשנ"ה), עמ' 29–66.
13. פינס, ש', 'המקורות הפילוסופיים של מורה נבוכים', בין מחשבת ישראל למחשבת העמים, ירושלים תשל"ז, עמ' 103–173.
14. צדיק, ש', מהות הבחירה בהגות היהודית בימי הביניים, ירושלים תשע"ז.
15. קליין-ברסלבי, ש', 'מבוא', רבי משה בן מימון, שמונה פרקים, מהדורת מ' שורץ, ירושלים תשע"א, עמ' א-סג.
16. קליין-ברסלבי, ש', פירוש הרמב"ם לסיפור בריאת העולם, ירושלים תשמ"ח.
17. קליין-ברסלבי, ש', שלמה המלך והאזוטריזם הפילוסופי במשנת הרמב"ם, ירושלים תשנ"ז.
18. קלנר, מ', אמונה שאינה מגיעה לעיקר: במה נבחנת יהדות, ירושלים תשע"ו. [= קלנר תשע"ו א]
19. קלנר, מ', גם הם קרויים אדם: הנכרי בעיני הרמב"ם, רמת-גן תשע"ו. [= קלנר תשע"ו ב]
20. קלנר, מ', תורת העיקרים בפילוסופיה היהודית בימי הביניים, ירושלים 1991.
21. קרמר, י', הרמב"ם: ביוגרפיה, תל-אביב 2019.
22. רביצקי, א' (עורך), הרמב"ם: שמרנות, מקוריות, מהפכנות, א-ב, ירושלים תשס"ט.
23. רביצקי, א', 'סתרי תורתו של מורה הנבוכים: הפרשנות בדורותיו ובדורותינו', על דעת המקום: מחקרים בהגות היהודית ובתולדותיה, ירושלים 1991, עמ' 142–181.
24. שביד, א', עיונים בשמונה פרקים לרמב"ם, ירושלים 1989.
25. שוורץ, ד', אמונה ותבונה: דרכי הוויכוח בהגות היהודית בימי הביניים, תל-אביב תשס"א.
26. שוורץ, ד', הרעיון המשיחי בהגות היהודית בימי הביניים, רמת-גן תשנ"ז.
27. שטראוס, ל', 'אופיו הספרותי של "מורה נבוכים"', ירושלים ואתונה: מבחר כתבים, ירושלים תשס"א, עמ' 167–205.
28. שטרן, י', החומר והצורה במורה נבוכים לרמב"ם, בני ברק 2017.
29. Davidson, H. A., *Maimonides the Rationalist*, Oxford 2011.
30. Davidson, H. A., *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford 2005.
31. Ivry, A. L., *Maimonides' Guide of the Perplexed: A Philosophical Guide*, Chicago and London 2016.
32. Kellner, M., *Maimonides' Confrontation with Mysticism*, London 2006.
33. Kellner, M., *Maimonides on Human Perfection*, Atlanta, GA 1990.

- Kellner, M., *Science in the Bet Midrash: Studies in Maimonides*, .34
Brighton, MA 2009.
- Kraemer, J. L., *Maimonides: The Life and World of One of
Civilization's Greatest Minds*, New York 2008.
- Kraemer, J. L., *Perspectives on Maimonides: Philosophical and
Historical Studies*, Oxford 1996.
- Kreisel, H., *Maimonides' Political Thought*, Albany 1999..37
- Robinson, I. et al. (eds.), *The Thought of Moses Maimonides:
Philosophical and Legal Studies*, Lewiston, New York 1990.
- Rudavsky, T. M., *Maimonides*, United Kingdom 2010..39
- Schwartz, D., *The Many Faces of Maimonides*, Brighton, MA .40
2018.
- Seeskin, K. (ed.), *The Cambridge Companion to Maimonides*, .41
Cambridge 2005.
- Strauss, L., 'How to Begin to Study The Guide of the Perplexed', .42
Moses Maimonides, *The Guide of the Perplexed*, S. Pines (trans.),
Chicago 1963, pp. xi–lvi.
- Stroumsa, S., *Maimonides in His World: Portrait of a
Mediterranean Thinker*, Princeton 2009.

חומר מחייב למבחן (חובה):

1. הלבנטל, מ', הרמב"ם: רבי משה בן מיימון, ירושלים תשס"ט, עמ' 299–310.